

**Alina Seminowicz**  
Uniwersytet Wrocławski

## **Heros i jego kult**

Recenzja: Gregory Nagy, *The Ancient Greek Hero in 24 Hours*, The Belknap Press of Harvard University Press, Cambridge (Massachusetts) 2013, ss. 724.

Gregory Nagy (ur. 1942), profesor filologii klasycznej Uniwersytetu Harvarda i kierownik Harvard's Center for Hellenic Studies (Washington), to dziś jeden z najbardziej cenionych badaczy klasycznego antyku, a przy tym autor wielu ważnych prac z obszaru nauk humanistycznych, dotyczących przede wszystkim archaicznej poezji greckiej. Jego badania, integrujące komparatystyczne metody literaturoznawcze z językoznawczymi, koncentrują się głównie wokół eposów Homera, kontynuując i poszerzając dokonania Milmana Parry'ego i Alberta B. Lorda w zakresie oralnej kompozycji oraz samego wykonania przez pieśniarza *Iliady* i *Odysei*<sup>1</sup>. Szczególnie godne uwagi są książki: *Comparative Studies in Greek and Indic Meter*<sup>2</sup>, będąca szczegółową analizą porównawczą greckiej i indyjskiej wersyfikacji, *The Best of Achaeans*<sup>3</sup>, dotycząca koncepcji bohatera w najwcześniejszej poezji greckiej, oraz jej kontynuacja *Pindar's Homer*<sup>4</sup>. Niestety, prace Nagya, choć istotne dla rozumienia poezji Homera, nie były tłumaczone na język polski.

Książka *The Ancient Greek Hero in 24 Hours*, jak sam autor podkreślił we wstępie<sup>5</sup>, została napisana w oparciu o cykl wykładów, które Nagy prowadził na Uniwersytecie Harvarda od około 30 lat, a które dotyczyły koncepcji starożytnego herosa, tak bardzo odmiennej od współczesnego rozumienia tego fenomenu<sup>6</sup>. Całość podzielona jest na 24 rozdziały, zwane godzinami, które z kolei tworzą 5 nierównych części. Każda część poddaje analizie inną grupę tekstów

<sup>1</sup> Syntezę badań M. Parry'ego i A.B. Lorda polski czytelnik znajdzie w książce: A.B. Lord, *Pieśniarz i jego opowieść*, Warszawa 2010. Informacje ogólne na temat oralności można znaleźć w klasycznej już pozycji *Oralność i piśmienność. Słowo poddane technologii* W. Onga (Warszawa 2011), natomiast o oralności w tekstach greckich można przeczytać m.in. w dwóch pracach Havlocka, *Muza uczy się pisać. Rozważania o oralności i piśmienności w kulturze Zachodu*, Warszawa 2006 oraz *Przedmowa do Platona*, Warszawa 2007.

<sup>2</sup> G. Nagy, *Comparative Studies in Greek and Indic Meter*, Cambridge 1974.

<sup>3</sup> G. Nagy, *The Best of Achaeans: Concepts of the Hero in Archaic Greek Poetry*, Baltimore 1979.

<sup>4</sup> G. Nagy, *Pindar's Homer: The Lyric Possession of an Epic Past*, Baltimore 1990.

<sup>5</sup> G. Nagy, *The Ancient Greek Hero in 24 Hours*, Cambridge (MA) 2013, s. 1.

<sup>6</sup> Problem herosa antycznego jest kluczowy również dla literatury i kultury popularnej, w których można odnaleźć śmiało nawiązania do motywów z nim związanych. Klasyczne wątki pojawiają się w różnych wersjach, zarówno w literaturze, jak i w filmie oraz komiksie, lecz dostosowane są do współczesnego odbiorcy.

powstałych między VIII a IV w. p.n.e.: I (godziny 1–12) to rozważania na temat modelu herosa, który wyłania się z *Iliady* i *Odysei* oraz najwcześniejszej liryki greckiej; ta część badań w dużej mierze została już przedstawiona we wspomnianej pracy *The Best of Achaeans*. W części II (godziny 13–15) materiałami źródłowymi są teksty prozaiczne — Herodot, Filostratos, Pauzaniaś, w III (godziny 16–21) — tragedie Ajschylosa, Sofoklesa i Eurypidesa, w IV (godziny 22–23) — dwa dialogi Platona, *Obrona Sokratesa* oraz *Fedon*, a część V (godzina 24) na przykładzie różnych tekstów przedstawia herosa jako transcendentny koncept.

Każda godzina podporządkowana jest jednemu słowu greckiemu; wyrazy te, np. *kleos*, *penthos* czy *daimon* (τὸ κλέος — sława, τὸ πένθος — smutek, ὁ δαίμων — moc boska), jak dowodzi Nagy, zawierają esencję starożytnej myśli greckiej, przez dzisiejszych odbiorców niewyczuwalną. Komparatystyka literaturoznawcza oraz szczegółowa analiza lingwistyczna, typowa dla tego badacza, okazuje się nie tylko skarbnicą dodatkowych informacji na temat świata starożytnego, lecz staje się kluczowa i niezbędna do jego zrozumienia. Cała praca ma za zadanie ukazać odbiorcy powiązania herosów z kultem, ponieważ dla starożytnych bohaterowie, których znali z opowieści mitycznych, byli przede wszystkim obiektem kultu, gwarantującym dobrobyt i pomyślność społeczności będącej w posiadaniu ich zwłok. Istotna jest tu próba interpretacji wczesnej poezji greckiej w kontekście jej wykonania podczas sprawowania obrzędów i powiązania jej z rytuałami, gdyż, jak podkreśla sam autor, pieśń dla ludzi żyjących w obrębie kultury oralnej jest medium służącym przede wszystkim przypominaniu istotnych wydarzeń<sup>7</sup>. Badacz dowodzi, że kultury herosów nie miały swojego początku w takich opowieściach jak *Iliada*, lecz rozwijały się niezależnie; natomiast mity były oparte na religijnych praktykach, chociaż nie zawsze aluzje odnoszące się do nich były bezpośrednie, szczególnie gdy dotyczyły lokalnych obrzędów. Należy zdać sobie sprawę, że zarówno zawody atletyczne, jak i uczestnictwo w wojnie były uważane za paralelne aktywności, wyrażnie podlegające rytuałom oraz że były one uważane za równoważne z precedensowymi czynami herosów, co dobitnie potwierdza używane w narracji charakterystyczne dla tych działań słownictwo. W rozdziale 3. natomiast autor tłumaczy rolę lamentu i jego wykonania (które w tradycyjnych społeczeństwach oralnych przysługiwało kobietom) w procesie kształtowania się *Iliady*.

Najdłuższy rozdział (godzina 7, s. 169–234) jest jednocześnie wzorcowym przykładem konfrontacji materiałów literackich ze sztukami wizualnymi. Lingwistyczne poszukiwania śladów herosa w znaczeniu słów *sema* (τὸ σῆμα — znak, grób) prowadzą autora do malarstwa wazowego, będącego przecież rodzajem nar-

<sup>7</sup> G. Nagy, *The Ancient Greek Hero...*, s. 1.

racji wizualnej, a które podaje alternatywną wersję tradycji epickiej. Czytelnik znajdzie tu również m.in. ważne spostrzeżenia na temat wyścigów rydwanów, które urządzano podczas cyklicznych świąt odbywających się w Atenach, na tzw. Panatেনajach i które były wyrazem lokalnej dumy.

Gregory Nagy, podobnie jak w poprzednich swoich pracach, przyjął założenie, że w przypadku tekstów starożytnych należy połączyć komparatystyczne metody z badaniami językoznawczymi, co ma gwarantować przeprowadzenie rzetelnej analizy danego problemu. Logicznie uporządkowany tok narracji układa się w spójny i jednorodny system. Liczne, starannie dobrane cytaty i bardzo wnikliwa ich analiza nie zostawiają miejsca na dowolną interpretację, stanowią mocny filar dla argumentacji. Każdy przywołany tekst źródłowy jest podany zarówno w wersji oryginalnej (zamieszczony w przypisie), jak i w tłumaczeniu, a słowa greckie zapisane są w transkrypcji, co sprawia, że analiza lingwistyczna nie wymaga od czytelnika znajomości języka greckiego. Dodatkowo autor wyraźnie dba, aby odbiorca nie zgubił się w dużej ilości faktów i skomplikowanej analizie, stopniowo rozwijając swoje rozważania, wielokrotnie powtarzając kluczowe terminy i podstawowe definicje oraz zamieszczając na końcu pracy bazę słów greckich, będących rdzeniem przeprowadzonego przez niego badania, a informacje uzupełniające znajdują się w licznych przypisach. Niewątpliwą zaletą książki jest przejrzysty układ oraz podział rozdziałów na mniejsze paragrafy. W całej pracy zauważalna jest chęć nawiązania kontaktu autora z czytelnikiem, jak podczas wykładu akademickiego; Nagy ponadto nadmienia, jakimi dodatkowymi materiałami urozmaicał rzeczywiste wykłady. W pierwszych częściach książki badacz odnosi się do popularnych tekstów współczesnych, sztuki wizualnej, muzyki oraz do filmów, co zapewne miało na celu zachęcić do lektury nie tylko wąskie grono specjalistów.

*The Ancient Greek Hero in 24 Hours* to próba spojrzenia na klasyczne teksty greckie z nowej perspektywy. G. Nagy udowodnił, że utwory te były wykonywane w specyficznym i znaczącym kontekście. Uporządkowany materiał i odważna interpretacja dostarczają dużo konkretnej wiedzy na temat sposobu myślenia, wierzeń i obyczajów starożytnych Greków. Przede wszystkim zaś wyłania się koncepcja herosa funkcjonująca w świecie starożytnym, będąca podstawą późniejszego modelu bohatera epickiego, lecz odartego już ze swojej pierwotnej rytualnej funkcji. G. Nagy swoją książką stara się również wykreować nowy typ filologa klasycznego, szukającego nowych rozwiązań w dobrze znanych tekstach.